

SIGRID RAUSING

Malström

En memoar

Översättning: Rebecca Alsberg
och Sigrid Rausing

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Tidigare utgivning av Sigrid Rausing på svenska:

Anteckningar från en kolchos 2014

Citat ur svenska översättningar:

- s. 5 och 69: George Orwell, *1984*, övers. Thomas Warburton
s. 111–112: Gustave Flaubert, *Madame Bovary*, övers. Anders Bodegård
s. 112 och 134: Sigmund Freud, ”Det kusliga”,
publicerad i *Kris* 49/59, 1996, övers. Daniel Birnbaum
s. 114: Joan Didion, *Lagt kort*, övers. Lars Gustav Hellström
s. 129: Charles Baudelaire, *De artificiella paradisen*,
övers. Karin Norström

Citat ur låtar:

- s. 18: ”Jacob and Sons” ur *Joseph and the Amazing Technicolor Dreamcoat*,
musik Andrew Lloyd Webber, text Tim Rice, © 1969 The Really
Useful Group Ltd, copyright renewed. All rights reserved.
s. 83: ”Big Rock Candy Mountain”, text och musik Burl Ives, © 1949
Universal Music Corp, copyright renewed. All rights reserved.
s. 117–118: ”The Carnival is Over”, text och musik Tom Springfield,
© 1965 Chappell Music Ltc, copyright renewed. All rights reserved.

www.albertbonniersforlag.se

ISBN 978-91-0016-661-8

COPYRIGHT © Sigrid Rausing 2017

ORIGINALET TITEL Mayhem

ÖVERSÄTTNING Rebecca Alsberg och Sigrid Rausing

OMSLAG Jojo form efter original av Leanne Shapton

TYPSNITT INLAGA Janson Text

TRYCK ScandBook EU 2018

Kanske att man inte ville bli älskad så mycket
som bli förstådd.

George Orwell, *1984*

I

Nu när allt är över tänker jag ofta på familjehistoria och minnen, på berättelserna som håller samman en familj och händelserna som kan splittra den.

Förr trodde jag att de flesta olyckliga beslut och misstag kunde rättas till. Nu vet jag att vissa handlingar är oåterkalleliga och leder en till landskap man aldrig kunnat drömma om.

*

Det finns en återkommande replik i Strindbergs *Ett drömspel*: ”Det är synd om människorna.” Det är guden Indras dotter som talar – hon har kommit till jorden för att bättre försöka förstå människornas självförvållade lidande. Jag tänker på repliken, på teaterstyckets tablåer av mänsklig misär. Jag tänker på min brors missbruk.

Av allt självförvållat lidande som finns i världen måste missbruket vara ett av de mest tragiska. Vem kan hjälpa missbrukaren, uppslukad av sitt beroende, sin hunger, sitt enorma behov? Det finns ingen medicin: drogerna *är* medicinen.

Och vem kan hjälpa missbrukarnas familjer, som så ofta får bära en del av ansvaret och skulden? Vem kan hjälpa när själva begreppet ”hjälp” i missbrukarens ögon blir synonymt med maktutövning, med familjen som polisstat, med ett slut på friheten?

Min bok handlar om att bevittna missbruk. Det är inte en unik historia. Två unga människor träffades i ett behandlingshem. De blev förälskade, gifte sig och fick barn. Men beroendet fanns kvar – en vana, en tanke, ett hot. Ett potentiellt återfall. Och en dag, en natt, kom det tillbaka. Min bror Hans överlevde, hans fru Eva dog.

Missbruksfall är desamma världen över – missbrukarnas individualitet blir märkligt utplånade av sjukdomens och rehabiliteringens förutsägbara förlopp. Det enda som var ovanligt med Hans och Evas återfall var att det blev så offentligt. Att tvingas bevittna missbruk är oerhört svårt, och om man står personen nära spelar det ingen roll om det som händer är offentligt eller inte. Oron är så stark att rubrikerna saknar betydelse. Men man vill inte att media ska få äga berättelsen.

Det skulle kanske räcka som skäl till att skriva en bok. Men jag hade också vuxit upp med principen att allvarliga händelseförlopp inom familjen skulle formuleras och arkiveras. Jag antog att den här tragedin också skulle skildras, förmodligen av advokater, att oväntade detaljer skulle uppdagas och att familjens kommande generationer skulle komma att förstå vad som hade hänt. Men ingen samlade fakta. Det fanns ingen tidslinje eller sammanhängande berättelse, trots att missbruket var värre än något annat som hade hänt oss. Det drog in oss i konflikter och korrespondenser, tidskrävande rapporter och samtal med psykiatrer, terapeuter och experter. Det drog ner oss i sorg och dispyter, i förtvivlan och i vanföreställningar.

Jag tänkte mycket på begreppet familj och vad det innebär under åren. Var går gränserna för vårt ansvar för varandra? Vilka var vi, och vilka hade vi blivit?

Hans och Eva gifte sig 1992. Det var kulmen på en lång rehabilitering. De hade gått på tolvstegsmöten, de hade haft sponsorer, de kanske till och med själva hade sponsrat andra,

de skänkte pengar till hjälp för missbrukare. Under åren fick de fyra barn. Och sedan detta: åtta år efter bröllopet, ett katastrofalt återfall.

Det varade i tolv år. Jag var trettioåttå när det började, femtio när det tog slut.

Jag vill förstå hur beroendet började, långt innan återfallet. Men vem vet hur eller varför, vilken känslomässig förhistoria eller vilka genetiska anlag som skapar en missbrukare.

I början av åttiotalet reste Hans, som då var arton eller nitton, genom Sovjetunionen på transsibiriska järnvägen med goda vänner. De fortsatte med tåg genom Kina och Indien. I Goa träffade de några italienska flickor på stranden. Flickorna hade heroin. De satt kanske på stranden, kanske åt de tillsammans, lyssnade på musik. Och sedan rökte de heroinet.

Eva var amerikanska, född i Hongkong och uppvuxen i England. Hon var ännu yngre än Hans när hon blev missbrukare.

Det blev många behandlingshem på vägen för dem båda. Till slut hamnade de på samma ställe. De hade ännu inte träffats. Eva hade redan lämnat kliniken när en av terapauterna bad henne att försöka övertala Hans att stanna kvar. Han var nära att ge upp och hon var tydligen bra på att hantera andra patienter, och lyckades också förmå honom att stanna. De blev goda vänner.

Några månader senare – de var mer än vänner nu – tog Hans med sig Eva till våra föräldrar för att träffa familjen. Hon stod lutad mot bibliotekssoffan i en rosa Chaneldräkt, blond och mager, aningen på sin vakt. Hon slog mig som både gammal och ung, konventionell och vild. Hon var uppväxt i London men var mer amerikansk i sin utstrålning än engelsk. Hennes mamma kom från North Carolina och hennes pappa hade kommit till Amerika från Europa som ung.

Min mamma kände dem – de hade gått på samma möten för anonyma anhöriga i Chelsea.

Jag hörde en gång författaren David Grossman tala om sin sorg efter sonen som omkommit i en av Israels många konflikter. Att sätta ord på känslor är vad som gör oss mänskliga, sa han. Jag tänkte, eller också var det kanske han som sa det, att om man inte förstår sin sorg kan den förvandla en till någon annan än den man är, eller den man en gång var. Att skriva är ett sätt att försöka förstå.

Jag tror på skrivandet. Jag är redaktör och förläggare, text är mitt yrke. Läsandet och skrivandet kan få oss att tänka på våra känslor; vem vi älskar, varför, och hur. Jag vet att jag älskar min bror, inte för att han förtjänar det (vem gör det?), utan därför att jag vill skratta när jag fångar hans blick. Hans närvaro (hans längd, hans omfång, hans autenticitet) känns som en tröst efter det långa uppehållet, tiden i vildmarken, zombiestadiet.

Hans berättade för något år sedan att han höll på att läsa den nya engelska översättningen av Prousts *På spaning efter den tid som flytt*. För andra gången undvek jag att säga något om den här boken, mitt eget minnesprojekt. Första gången var några månader tidigare, när han frågade om jag höll på att skriva på något nytt. Min senaste bok, en skildring av tillvaron på en före detta sovjetisk kolchos, hade nominerats till ett pris, och han verkade glad för min skull. Det var mammas födelsedag och jag drog lite på svaret, blev vag, undvikande. Senare under middagen började vi sjunga. Barnen såg på varandra och skratade, som de alltid gör, som jag och min bror såg på varandra när vi var barn och tonåringar. Mamma log och nynnade tonlöst. Pappa gnolade och sjöng. Min bror föll också in i sången. Plötsligt log han ett oväntat rart leende och vinkade till min vän Johannas lilla dotter, som låg på den stela svarta soffan i matsalen och såg på en film och tittade på oss och plötsligt

tänkte jag på all tid han gått miste om med sina egna barn, och grät och sjöng och fick tårar i munnen.

Den välbekanta salta smaken.

Det var en lång blå kväll i maj. Vi sjöng tills pappa satte i halsen och fick gå tillbaka till biblioteket och fåtöljen, tungt lutad mot mig.

Min bror, illa berörd, vände sig bort.

*

På spaning efter den tid som flytt. Jag ska försöka att inte bli melodramatisk men de här händelserna är så dramatiska att min bok riskerar att bli insnärjd i sensationslystnad. Det blev mycket av det. Det finns till och med en opera, uppsatt 2016, som försökte tolka händelserna. *Stilla min eld* hette den. *Döden* var en egen gestalt, som dubblerade som knarkklangare. Librettot insinuerade att min brors missbruk var en reaktion på vår farfars omätliga girighet, hans vilja att skapa en förmögenhet och en klan.

”Att vara visionär var aldrig fint nog för honom. Utan man skulle vara rik och därtill ha en dynasti”, sjunger personen som föreställer Eva.

”Hans” svarar: ”Och för att hämnas började jag i stället leva knarkarliv. En öppen skam för hela min familj.”

”Eva”: ”Du stod emot! Du vägrade!”

Min syster Lisbet och jag framställs som de mörka nornorna i Holland Park – de kvinnliga väsen ur den fornnordiska mytologin som spinner de dödliga öden. Vi vrider på våra mörka huvuden som gamar, enligt en av replikerna.

Vi tar Evas barn.

Om ni inte berättar era egna historier kommer andra att berätta dem åt er, och de kommer att vulgarisera och förringa er, sa Ishmael Reed, citerande George Bernard Shaw. Det är

sant. Men jag är också medveten om att skrivandet kan uppfattas som en illojal och exploaterande handling. Om ni läser detta och tänker så, minns att jag tänkte det först. Betänk också hur vi växte upp: avskildhet, tystnad och diskretion.

Men någon dog, tidigt en morgon eller sent en natt.

Jag tror att Eva var på väg att ta sig ur sitt missbruk. Ändå dog hon.

För många missbrukare dör. För många anhöriga bryter samman.

*

Ordet *mayhem*, originalets titel, betyder förödelse. Men det är också en fornengelsk term för brottet *maiming*, stympning. Ordet antyder skuld. Det är ett bra ord i sammanhanget eftersom alla missbrukshistorier kretsar kring skuld, skam och fördömande. Skulden är urskillningslös, likaså skammen.

Vi spelade alla våra roller. "Missbrukare", "familjemedlemmar". Som andra familjer som slits sönder av missbruk lärde vi oss stegen i den komplicerade dansen.